

ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ : ΕΛΛΑΔΑ 1949-67

Νικολίνα Κωστελέτου, Λέκτορας Πανεπιστημίου Αθηνών

Ι. Εισαγωγή

Στη μελέτη αυτή εξετάζεται η επίδραση του διεθνούς εμπορίου στη μεγέθυνση του προϊόντος μιας οικονομίας. Ειδικότερα ερευνάται η περίπτωση της Ελλάδας κατά το χρονικό διάστημα 1949-1967, περίοδο που τέθηκαν οι βάσεις του θεσμικού πλαισίου και δόθηκαν οι κατευθύνσεις για τη διαμόρφωση και εξέλιξη της οικονομίας έως τις μέρες μας. Το υπό εξέταση χρονικό διάστημα διακρίνεται στις εξής υποπεριόδους: κατά την πρώτη υποπερίοδο, 1949-53, η χώρα πέρασε από την κατάσταση της πλήρους διάλυσης που προκάλεσαν ο 6^{ος} παγκόσμιος πόλεμος και ο εμφύλιος που ακολούθησε, στη φάση της ανασυγκρότησης. Κεντρικό ρόλο τότε διαδραμάτισε η ξένη βοήθεια, που το 1950 έφτασε το 10% του ακαθαρίστου εγχωρίου προϊόντος (ΑΕΠ). Εντονες πληθωριστικές πιέσεις που αντανakλούσαν τα εσωτερικά προβλήματα αλλά και τις τάσεις στις διεθνείς αγορές πρώτων υλών και άλλων βασικών προϊόντων είχαν σαν αποτέλεσμα την επιδείνωση του ισοζυγίου πληρωμών και κατέληξαν σε υποτιμήσεις του εθνικού νομίσματος. Σταθμός στην οικονομική ζωή του τόπου εκείνη την εποχή θεωρήθηκε η υποτίμηση της δραχμής το 1953, που συνοδεύτηκε από πακέτο μακροοικονομικών μέτρων με στόχο τη σταθεροποίηση της οικονομίας.

Κατά το διάστημα 1954-57, οι οικονομικές λειτουργίες εξομαλύνθηκαν μέσα στο κλίμα των γενικότερων ευνοϊκών επιδράσεων από την παγκόσμια οικονομία. Οι τιμές σταθεροποιήθηκαν ενώ το κοινό άρχισε να εμπιστεύεται πάλι το εθνικό νόμισμα. Το ισοζύγιο πληρωμών βελτιώθηκε σημαντικά στα δύο χρόνια που ακολούθησαν την υποτίμηση με την αύξηση των εξαγωγών, των αδήλων πόρων και τον επαναπατρισμό κεφαλαίων. Οι ευνοϊκές συνέπειες της υποτίμησης εξανεμίστηκαν στο επόμενο χρονικό διάστημα 1958-62, που χαρακτηρίστηκε από συγκριτικά χαμηλότερους ρυθμούς αύξησης του προϊόντος και κρατικές παρεμβάσεις με στόχο την ανάπτυξη. Τον Ιούλιο του 1961, υπογράφηκε στην Αθήνα η συμφωνία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ, που τέθηκε σε ισχύ το 1962. Η τελευταία υποπερίοδος 1962-67 εξελίχθηκε κάτω από την επίδραση της σύνδεσης και των προοπτικών της. Για τις Αρχές το θέμα της ανάπτυξης καθίστατο πρωταρχικό, ενώ για τον ιδιωτικό τομέα ο εκσυγχρονισμός και η βελτίωση της παραγωγής ήταν θέμα επιβίωσης.

Οι διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας όπως ο μικρός κλήρος, το πληθυσμιακό πλεόνασμα και η χαμηλή παραγωγικότητα του αγροτικού τομέα, ή, οι μικρές παραγωγικές μονάδες, το υψηλό κόστος λειτουργίας, η έλλειψη τυποποίησης στη βιομηχανία καθώς και η έλλειψη οργανωμένης κεφαλαιαγοράς και τεχνικής υποδομής αντικατοπτρίζονται στη διάρθρωση των εξωτερικών συναλλαγών της χώρας. Η αυξητική πορεία του προϊόντος συμβάδιζε με την αυξητική τάση των εισαγωγών και των εξαγωγών. Ο επηρεασμός της

μεγέθυνσης μέσω του διεθνούς εμπορίου επιχειρήθηκε με διάφορες μορφές κρατικής παρέμβασης, αλλά και προσπάθειες απελευθέρωσης των διεθνών συναλλαγών. Στη μελέτη αυτή εντοπίζονται οι τρόποι ελέγχου και παρέμβασης στις ελληνικές εισαγωγές και εξαγωγές με σκοπό να κρίνουμε την επίδρασή τους στο τελικό προϊόν. Στο τμήμα III περιγράφεται η διάρθρωση των εισαγωγών, οι μηχανισμοί αποθάρρυνσής τους και η επίδραση της σύνδεσης με την ΕΟΚ. Στο τμήμα IV, εξετάζεται η σύνθεση των εξαγωγών και η πολιτική επηρεασμού τους. Η σχέση εξαγωγών και μεγέθυνσης ερευνάται μέσω ελέγχων αιτιότητας και ποιοτικής αξιολόγησης του αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος και της εξωστρέφειας των κλάδων της οικονομίας. Οι στατιστικές σειρές που χρησιμοποιούνται αρχίζουν από διαφορετική χρονολογία ανάλογα με τη διαθεσιμότητα και την αξιοπιστία τους.

Στο τμήμα II που ακολουθεί εξετάζεται η σχέση του διεθνούς εμπορίου και της οικονομικής μεγέθυνσης από θεωρητική σκοπιά. Για το σκοπό αυτό κάνουμε μια επισκόπηση της θεωρίας για τα κανάλια μέσω των οποίων η κρατική πολιτική παρέμβασης στο διεθνές εμπόριο αφ' ενός και το ελεύθερο εμπόριο αφ' ετέρου επηρεάζουν τους προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης.¹

II. Το Διεθνές Εμπόριο ως Καθοριστικός Παράγων της Μεγέθυνσης

Οι υπέρμαχοι της κρατικής παρέμβασης στο διεθνές εμπόριο τονίζουν την ανάγκη προστατευτισμού των στρατηγικών κλάδων και των νέων επιχειρήσεων μιας αναπτυσσόμενης χώρας από τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Οι θιασώτες του ελεύθερου εμπορίου προβάλλουν τα οφέλη που δέχεται μια χώρα από τη συμμετοχή της στο διεθνές εμπόριο.

Τα στατικά οφέλη του διεθνούς εμπορίου και της εμπορικής πολιτικής αφορούν μία αύξηση του συνολικού προϊόντος που συνοδεύεται και από αύξηση της ευημερίας μιας μερίδας, ή ολόκληρου του πληθυσμού μιας χώρας. Οι δυναμικές επιδράσεις του διεθνούς εμπορίου και της εμπορικής πολιτικής επηρεάζουν στο χρόνο τις παραγωγικές διαδικασίες και δυνατότητες μιας χώρας. Τα δυναμικά οφέλη του ελεύθερου εμπορίου επιδρούν θετικά στην ανάπτυξη και μπορούν να εντοπιστούν σύμφωνα με τον Haberler (1968) στα εξής: α) το εμπόριο παρέχει τα απαραίτητα υλικά μέσα όπως κεφάλαιο και ημικατεργασμένα προϊόντα και πρώτες ύλες για την οικονομική ανάπτυξη β) το εμπόριο είναι φορέας διάδοσης τεχνολογικών γνώσεων και μέσο διακίνησης ιδεών γ) μέσω του εμπορίου προωθείται η εξειδίκευση στην παραγωγή, η τεχνολογική πρόοδος, αναπτύσσεται η επιχειρηματικότητα, η διοίκηση ... δ) το ελεύθερο εμπόριο προωθεί τον ελεύθερο ανταγωνισμό και οδηγεί στην εξάλειψη των μονοπωλίων.

Ο όρος μεγέθυνση, αφορά την ποσοστιαία αύξηση του εθνικού προϊόντος και σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία² επηρεάζεται από δύο κυρίως παράγοντες: την τεχνολογι-

1. Ο όρος ανάπτυξη αφορά την ποιοτική και ποσοτική βελτίωση των όρων ζωής μιας κοινωνίας. Η μεγέθυνση που είναι προϋπόθεση της ανάπτυξης, αφορά ποσοτικές αυξήσεις μεγεθών. Ο αντιπροσωπευτικότερος δείκτης μεγέθυνσης είναι η ποσοστιαία αύξηση του εθνικού προϊόντος.

2. Solow (1956), Takayama (1985), Stiglitz-Uzawa (1969). Για μια παρουσίαση της νεοκλασικής θεωρίας μεγέθυνσης και εμπορίου δες Chacholiades (1981).

κή πρόοδο και την αύξηση των παραγωγικών συντελεστών, όπως η εργασία και το κεφάλαιο. Είναι χρήσιμο να κάνουμε ένα διαχωρισμό μεταξύ μεγέθυνσης που αφορά μία αύξηση του επιπέδου του εθνικού εισοδήματος και της μεγέθυνσης που είναι μία μόνιμη εξελικτική διαδικασία. Η αύξηση του εθνικού εισοδήματος είναι μία μεταβολή στο εισόδημα που μπορεί να προέρχεται από μακρόχρονη διαδικασία αλλαγών στην οικονομική διάρθρωση μιας χώρας. Το εισόδημα βρίσκεται ένα νέο επίπεδο ισορροπίας και εκεί παραμένει. Αντίθετα, η μεγέθυνση αναφέρεται σε συνεχή αναλογική αύξηση του εισοδήματος.

Πρόσφατες θεωρίες τονίζουν την τεχνολογική μεταβολή που προέρχεται από την πορεία της συμπεριφοράς των ιδιωτών σαν πηγή οικονομικής μεγέθυνσης. Αυτή η ενδογενής αλλαγή της τεχνολογικής μεταβολής μπορεί να διακριθεί στις εξής κατηγορίες όσον αφορά την επίδρασή τους στη μεγέθυνση: α)μεγέθυνση που προέρχεται από εξειδίκευση στην παραγωγή β)μεγέθυνση μέσω συσσώρευσης ανθρωπίνου κεφαλαίου γ)μεγέθυνση λόγω εμπειρίας (learning by doing) δ)μεγέθυνση μέσω έρευνας και ανάπτυξης (R & D).³ Το διεθνές εμπόριο επηρεάζει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες λειτουργούν οι επιχειρήσεις συμπεριλαμβανομένης της τεχνολογίας και των κινήτρων για εκπαίδευση και έρευνα.

Παρέμβαση και ανάπτυξη

Ενα σημαντικό τμήμα της θεωρίας του διεθνούς εμπορίου, που έχει τις ρίζες του στο επιχείρημα υπέρ της προστασίας της "νηπιακής" βιομηχανίας και προέρχεται από τα γραπτά του F. Graham (1923), συνδέει το εμπόριο με την ανάπτυξη μέσω της κρατικής παρέμβασης στις διεθνείς συναλλαγές. Η κρατική προστασία των εγχωρίων κλάδων οδηγεί σε άμεσα στατικά οφέλη όπως η αύξηση της παραγωγής και απασχόλησης αλλά και σε μακροπρόθεσμα δυναμικά οφέλη που προέρχονται από τη δημιουργία οικονομιών κλίμακος στους προστατευόμενους κλάδους. Η εμφάνιση των οικονομιών κλίμακος επηρεάζεται από διαδικασίες όπως η διάχυση της γνώσης, η εξειδίκευση, η εκμάθηση και η εμπειρία. Ο εντοπισμός των προστατευόμενων κλάδων έχει σημασία για την αξιολόγηση των δυναμικών κερδών που επιδρούν μακροπρόθεσμα στη μεγέθυνση της οικονομίας.

Οι παραδοσιακές θεωρίες ανάπτυξης λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών, διακρίνουν την επίδραση της παρεμβατικής πολιτικής στο διεθνές εμπόριο και κατ' επέκταση στη μεγέθυνση μιας χώρας σε δύο κατηγορίες: μεγέθυνση που προκαλείται από την υποκατάσταση των εισαγωγών και μεγέθυνση που οφείλεται στην προώθηση των εξαγωγών. Και οι δύο είναι πολιτικές επιλογές που οδηγούν στην ανάπτυξη με διαφορετικές επιδράσεις στη δυναμική πορεία μιας χώρας.

Η στρατηγική υποκατάστασης των εισαγωγών με στόχο την ανάπτυξη έχει ερευνηθεί σε βάθος από τη θεωρία της ανάπτυξης. Η υποκατάσταση των εισαγωγών ακολουθήθηκε σαν πολιτική από πολλές αναπτυσσόμενες χώρες κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Τότε η μεγάλη ύφεση του '30 που ξεκίνησε στις ανεπτυγμένες χώρες είχε άμεσο αντίκτυπο στον υπόλοιπο κόσμο. Η γενική χειροτέρευση των όρων εμπορίου για τα πρωτογενή προϊόντα έδωσε ώθηση στην ανακατανομή των παραγωγικών πόρων προς βιομηχανικούς

3. Francois Shiells (1993).

κλάδους που παρήγαγαν προϊόντα που ανταγωνίζονταν τις εισαγωγές με μεθόδους έντασης εργασίας και τεχνολογία ξεπερασμένη, στις αναπτυσσόμενες χώρες. Επιπλέον, αυτές οι χώρες είχαν και υψηλά χρέη προς το εξωτερικό, ενώ το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο δεν επέτρεπε ανεξάρτητη παρεμβατική πολιτική για ξεπέρασμα της κρίσης. Χαρακτηριστικό είναι ότι πολλές υποανάπτυκτες χώρες δεν είχαν ούτε κεντρική τράπεζα ώστε να εξασκήσουν ανεξάρτητη νομισματική πολιτική.⁴ Η μόνη λύση για το ξεπέρασμα της κρίσης και της έλλειψης ξένου συναλλάγματος ήταν η παραγωγή, εγχωρίως, εισαγομένων μέχρι τότε αγαθών. Μετά το τέλος του β' παγκοσμίου πολέμου, όταν η παγκόσμια οικονομία άρχισε και πάλι να λειτουργεί κανονικά, οι όροι εμπορίου είχαν καλύτερευσει για τα προϊόντα της πρωτογενούς παραγωγής όμως η υποκατάσταση εισαγωγών διατηρήθηκε σαν διαδικασία εκβιομηχάνισης, σε πολλές λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες.

Η υποκατάσταση των εισαγωγών που διενεργείται κάτω από προστατευτικά μέτρα, με σκοπό την εκβιομηχάνιση, προκαλεί αναδιανομή εισοδήματος υπέρ των εργαζομένων στη βιομηχανία και των κατόχων κεφαλαίου. Οι εργαζόμενοι στον πρωτογενή τομέα πλήττονται και αν δεχτούμε ότι στις αναπτυσσόμενες χώρες οι αγρότες ανήκουν στα κατώτερα εισοδηματικά στρώματα, η υποκατάσταση των εισαγωγών, σαν αποτέλεσμα πολιτικής επιλογής, οδηγεί σε μεγαλύτερη ανισοκατανομή εισοδήματος. Η πολιτική αυτή, είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνη για τη μετανάστευση προς τις μεγάλες πόλεις που επιτείνεται από την εκμηχάνιση της παραγωγής και τις χαμηλές τιμές στον πρωτογενή τομέα. Για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες η υποκατάσταση των εισαγωγών οδήγησε σε βάθεμα κεφαλαίου στην παραγωγή. Οι επενδύσεις κεφαλαίου στη βιομηχανία ήταν αποτέλεσμα προστατευτικής πολιτικής. Κάτι τέτοιο όμως βρισκόταν σε πλήρη αναντιστοιχία με τις σχετικές τιμές μισθού-προσόδου σ'αυτές τις χώρες. Εφαρμόστηκαν μέθοδοι παραγωγής έντασης κεφαλαίου, σε χώρες που αφθονούσε η εργασία, με συνέπεια την υποαπασχόληση του εργατικού δυναμικού, αλλά και απώλειες σε συνάλλαγμα για εισαγωγή μηχανημάτων προηγμένης τεχνολογίας. Σαν γενικό συμπέρασμα μπορούμε να πούμε ότι η υποκατάσταση των εισαγωγών οδήγησε, όπου εφαρμόστηκε, σ'ένα προστατευτικό πλέγμα ποσοτικών περιορισμών και άλλων παρεμβάσεων μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν βιομηχανίες που εξελίχθηκαν σε μονοπώλια με υψηλά κέρδη και αντιοικονομικές μεθόδους παραγωγής.

Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη που στηρίζεται στην προώθηση των εξαγωγών αφορά μέτρα παρέμβασης στην αγορά επενδύσεων, στις αποταμιεύσεις αλλά και άμεσες διευκολύνσεις στο εμπόριο και τη διακίνηση των εξαγομένων αγαθών. Το πρόβλημα έλλειψης ξένου συναλλάγματος, κοινό στις αναπτυσσόμενες χώρες, αντιμετωπίζεται δυναμικά με ενθάρρυνση των εξαγωγών. Σαν αποτέλεσμα, η χώρα που ακολουθεί τέτοια πολιτική είναι λιγότερο εξαρτημένη από το εξωτερικό, διότι οι εξαγωγές που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα προϊόντων, αποτελούν ένα αυξημένο κομμάτι της διεθνούς αγοράς -σε σχέση με την όποια περίπτωση όπου ακολουθείτο π.χ. πολιτική υποκατάστασης εισαγωγών. Χώρες όπως η Νότιος Κορέα, η Ταϊβάν, το Χονγκ-Κονγκ, η Σιγκαπούρη, η Βραζιλία, το Μεξικό⁵ που ακολούθησαν με επιτυχία αυτή τη στρατηγική επωφελοόμενες από τη διόγκωση του

4. Sodersten (1981), κεφ. 16.

5. Δες Findlay (1989)

εμπορίου των ΗΠΑ, Δυτικής Ευρώπης και Ιαπωνίας στη δεκαετία του '60, είχαν περάσει από το στάδιο υποκατάστασης των εισαγωγών.

Ελεύθερο εμπόριο και ανάπτυξη

Στον αντίποδα της οικονομικής σκέψης βρίσκονται θεωρίες κατά τις οποίες η ελεύθερη οικονομία οδηγεί σε μεγαλύτερη αύξηση της ευημερίας και του εισοδήματος απ' οποιαδήποτε παρεμβατική πολιτική. Ετσι, το εμπόριο οδηγεί σε αύξηση της ευημερίας και του πραγματικού εισοδήματος. Σύμφωνα με τη νεοκλασική άποψη για το διεθνές εμπόριο,⁶ οι ροές αγαθών και υπηρεσιών από τη μια χώρα στην άλλη προκαλούνται από τις διαφορές στις σχετικές ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών που κατέχει η κάθε χώρα. Τα οφέλη από το εμπόριο προέρχονται από τις βελτιωμένες σχετικές τιμές και την εξειδίκευση στον κλάδο όπου η κάθε οικονομία έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα, δηλαδή τον κλάδο που χρησιμοποιεί πιο εντατικά τους σχετικά άφθονους παραγωγικούς συντελεστές. Μακροπρόθεσμα, η επίδραση στη μεγέθυνση του προϊόντος από την απελευθέρωση του εμπορίου μπορεί να είναι είτε θετική, είτε αρνητική. Το αποτέλεσμα θα εξαρτηθεί από το κατά πόσο οι κλάδοι μιας χώρας που σχετικά πλεονεκτούν από υπερεθνική σκοπιά, είναι δυναμικοί ή όχι.⁷ Το στατικό νεοκλασικό υπόδειγμα έχει εμπλουτιστεί με ενδογενείς αποταμιεύσεις και σχηματισμό κεφαλαίου από τον Chen (1992) που δείχνει ότι η μεγέθυνση και η αύξηση της ευημερίας προκαλούνται από τις σχετικές διαφορές στις ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών που διαθέτει κάθε χώρα. Αν ληφθεί όμως υπ' όψη και η ύπαρξη εξωτερικών οικονομιών, τότε τα οφέλη από το διεθνές εμπόριο σχετικά με την αύξηση του προϊόντος και την ευημερία είναι πολύ μεγαλύτερα απ' αυτά που προκαλεί η διαφορά στη σχετική αφθονία των παραγωγικών συντελεστών και μόνο. Επομένως, το ελεύθερο εμπόριο που στηρίζεται στο συγκριτικό πλεονέκτημα μπορεί να ζημιώσει μακροπρόθεσμα τη χώρα αν δεν συνοδεύεται από οικονομίες κλίμακος και αν το συγκριτικό πλεονέκτημα βρίσκεται σε μη δυναμικούς κλάδους.

Μία σειρά από θεωρίες που ξεκίνησαν τη δεκαετία του '60 αναζητούν τις αιτίες του διεθνούς εμπορίου στις επιπτώσεις που έχει η αύξηση του προϊόντος και η ανάπτυξη όπως είναι η νέα τεχνολογία, η αύξηση της ζήτησης, η εμπειρία, η υστέρηση απομίμησης στην παραγωγή. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τη θεωρία του κύκλου ζωής του προϊόντος.⁸

Σ' ένα νεοκλασικό πλαίσιο ανάλυσης, η μεγέθυνση, μέσω αύξησης των παραγωγικών συντελεστών, κεφάλαιο, εργασία ή τεχνολογικής καινοτομίας επηρεάζει το διεθνές εμπόριο και την ευημερία. Η αύξηση του κεφαλαίου σε μια χώρα θα οδηγήσει σίγουρα σε αύξηση της ευημερίας στη χώρα αυτή, μόνο αν το κεφάλαιο είναι ο σχετικά σπάνιος παραγωγικός συντελεστής, ενώ η αύξηση του παραγωγικού συντελεστή εργασία έχει αμφίβολα αποτελέσματα. Γενικά, μία τεχνολογική καινοτομία θα ωφελήσει τη χώρα οπωσδήποτε, αν ευνοεί τον κλάδο που ανταγωνίζεται τις εισαγωγές και εξοικονομεί το σχετικά

6. Θεωρία των Heckscher-Ohlin.

7. Δες Grossman and Helpman (1990) για σχετική ανάλυση.

8. Vernon (1966), Dollar (1986).

σπάνιο παραγωγικό συντελεστή. Η ωφέλεια προέρχεται και από την αύξηση της παραγωγικής δυνατότητας της χώρας και από τη βελτίωση των διεθνών όρων εμπορίου. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις η μεγέθυνση έχει αμφίβολα αποτελέσματα στην ευημερία της χώρας και μπορεί να πάρει τη μορφή απαθλιωτικής μεγέθυνσης. Επομένως, σε μια ανοικτή οικονομία, η νεοκλασική άποψη προβλέπει ότι η μεγέθυνση του προϊόντος επιδρά θετικά στην ευημερία της χώρας μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Η παραπέρα επίδραση στη μεγέθυνση θα εξαρτηθεί από τις δυναμικές επιπτώσεις του διεθνούς εμπορίου.

Ο Lucas σ' ένα πρόσφατο άρθρο περιγράφει ένα υπόδειγμα μιας ανοικτής οικονομίας με δημιουργία ανθρωπίνου κεφαλαίου και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι χώρες που ξεκινούν με περισσότερο ανθρώπινο κεφάλαιο μένουν για πάντα πλουσιότερες από τις πιο φτωχές. Το διεθνές εμπόριο επιταχύνει τη μεγέθυνση και στις δύο κατηγορίες χωρών αλλά η διανομή εισοδήματος παραμένει σταθερή ανάμεσα σ' αυτές. Άλλες πρόσφατες μελέτες έχουν επίσης δείξει ότι η απελευθέρωση του εμπορίου ενώ οδηγεί σε μεγέθυνση του προϊόντος όλων των χωρών που συμμετέχουν προκαλεί επιτάχυνση της μεγέθυνσης στις ανεπτυγμένες χώρες και επιβράδυνση της μεγέθυνσης στις αναπτυσσόμενες.

Ο Young (1991) δείχνει ότι το εμπόριο συνοδεύεται από αδιάκοπη μετατόπιση του συγκριτικού πλεονεκτήματος μέσω της διάχυσης της γνώσης, της εμπειρίας και της εκμάθησης. Η εκμάθηση είναι γρηγορότερη στην παραγωγή αγαθών που βρίσκονται κοντά στα τεχνολογικά όρια μιας χώρας. Ετσι, το ελεύθερο εμπόριο ευνοεί τις χώρες με εξελιγμένη τεχνολογία, δίνοντας διέξοδο και ευνοώντας την παραγωγή νέων προϊόντων. Οι χώρες που δεν διαθέτουν προωθημένη τεχνολογία δεν ευνοούνται τόσο.

Οι Grossman και Helpman (1991) ερευνούν την επίδραση του εμπορίου στη μεγέθυνση μέσω της έρευνας και της ανάπτυξης (R & D) που κατευθύνουν την εξειδίκευση στην παραγωγή. Το εμπόριο συμβάλλει στη διάδοση της γνώσης, επεκτείνει το μέγεθος της αγοράς για κάθε επιχείρηση και μεταβάλλει την κατανομή των πόρων ανάλογα με τις μεταβολές στις σχετικές τιμές των παραγωγικών συντελεστών. Η θετική ή αρνητική επίδραση του διεθνούς εμπορίου στη μεγέθυνση εξαρτάται από το αν αυτή η μετατόπιση των παραγωγικών πόρων διευρύνει ή συρρικνώνει τους παραγωγικούς πόρους που προκαλούν μεγέθυνση. Στη συνέχεια εξετάζουμε την περίπτωση της Ελλάδας.

III. Εισαγωγές

Διάρθρωση των εισαγωγών

Κατά την περίοδο 1954-67, οι ελληνικές εισαγωγές αποτελούνταν κυρίως από βιομηχανικά είδη κατανάλωσης (25,7% κατά μέσο όρο), πρώτες ύλες (23,5%), κεφαλαιουχικά (20,3%) και τρόφιμα (16,1%). Η σύνθεση των εισαγωγών υπέστη τις παρακάτω μεταβολές σύμφωνα με τον πίνακα 2 του παραρτήματος. Το μερίδιο των τροφίμων και των καυσίμων στο σύνολο των εισαγωγών μειώθηκε διαχρονικά, ενώ αυξήθηκε το μερίδιο των κεφαλαιουχικών αγαθών και των βιομηχανικών ειδών κατανάλωσης. Η συγκεκριμένη αλλαγή στη σύνθεση των εισαγωγών αντανακλά την αύξηση του εισοδήματος και του βιοτικού επιπέδου. Μπορεί δε να εξηγηθεί με το νόμο του Engel κατά τον οποίο η αύξηση του εισοδήματος

διαχρονικά αυξάνει αναλογικά λιγότερο τη ζήτηση για πρωτογενή αγαθά. Η συμμετοχή των πρώτων υλών αυξήθηκε στην περίοδο 1959-62 και μειώθηκε στη συνέχεια. Η πιο εντυπωσιακή μεταβολή, αφορά την αύξηση της συμμετοχής των κεφαλαιουχικών αγαθών από 14,7% την περίοδο 1954-58, σε 25,0% την περίοδο 1963-67 και εκφράζει τις αυξημένες ανάγκες σε κεφάλαιο της διευρυνόμενης και εκσυγχρονιζόμενης παραγωγικής βάσης.

Μηχανισμοί αποθάρρυνσης των εισαγωγών

Παρεμβατική πολιτική μέχρι το 1961

Εως τα μέσα του 1953, ο κύριος στόχος της κρατικής παρέμβασης στις εισαγωγές ήταν αφ' ενός η συγκράτηση του ανοίγματος στο ισοζύγιο πληρωμών,⁹ αφ'ετέρου η ομαλή ροή βασικών αγαθών από το εξωτερικό που σε μεγάλο βαθμό χρηματοδοτούνταν από την ξένη βοήθεια. Γι'αυτούς τους σκοπούς χρησιμοποιήθηκαν δασμοί, ποσοτικοί περιορισμοί, απαγορεύσεις χρηματοδότησης εισαγωγών, εισφορές, έμμεσοι φόροι και η υποτίμηση του 1949.¹⁰ Η κρατική παρέμβαση σε συνδυασμό με τη διεθνή αύξηση των τιμών είχαν σαν αποτέλεσμα τη μείωση της αξίας των εισαγωγών σε δολάρια κατά 8,3% στην περίοδο 1949-53 (πίνακας 1 παραρτήματος). Το 1953, η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος κατά 50% έναντι του δολαρίου, συνοδεύτηκε από μέτρα που σε μεγάλο βαθμό απελευθέρωσαν τις εισαγωγές καταργώντας τις ποσοστώσεις, μειώνοντας τους δασμούς και άλλους ποσοτικούς περιορισμούς. Ο περιορισμός των εισαγωγών επιδιώχθηκε με ποικίλα πιστωτικά μέτρα. Κύρια επιδίωξη ήταν η αποθάρρυνση εισαγωγών αγαθών πολυτελείας μέσω του περιορισμού της ρευστότητας των εισαγωγέων. Η βιομηχανία, επιπλέον, προστατεύθηκε με την επανεφαρμογή του δασμολογίου του 1923 που είχε υψηλούς δασμούς σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και απέβλεπε όχι μόνο στην εξασφάλιση κρατικών εσόδων αλλά και στην προστασία της βιομηχανίας.¹¹ Μέχρι το 1958, οι ποσοτικοί περιορισμοί είχαν εντελώς καταργηθεί. Το 1956 όμως συντάχθηκαν πίνακες κατάταξης προϊόντων για τη διευκόλυνση ή αποθάρρυνση εισαγωγής ορισμένων κατηγοριών αγαθών. Ο πίνακας Π περιείχε κεφαλαιουχικά αγαθά, πρώτες ύλες και γενικότερα είδη που δεν παρήγοντο εγχωρίως για την εισαγωγή των οποίων γίνονταν πιστωτικές διευκολύνσεις. Ετσι ξεκίνησε η χρηματοδότηση αυτών των εισαγωγών με εμπορικές πιστώσεις κυρίως από το εξωτερικό. Η ευρύτερη χρησιμοποίηση του εξωτερικού δανεισμού για αγορά κυρίως μηχανολογικού εξοπλισμού και πρώτων υλών διευκόλυνε την άμεση κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών. Ο πίνακας Φ περιείχε είδη διατροφής για εισαγωγή τοις μετρητοίς έναντι φορτωτικών εγγράφων ή με πιστωτικές διευκολύνσεις, έναντι εγγύησης ή προκαταβολής ίσης με

9. Το ότι στόχος της πολιτικής συγκράτησης των εισαγωγών ήταν η συγκράτηση του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών και όχι η προστασία της εγχωρίου παραγωγής ή η υποκατάσταση εισαγωγών και για τα έτη μετά το 1953 συμφωνούν η Έρευνα επί της Εξελίξεως των Εισαγωγών της επιτροπής έρευνας και οργάνωσης οικονομικού προγραμματισμού και η έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος για τα Προβλήματα του Ισοζυγίου Πληρωμών της Ελλάδος.

10. Η υποτίμηση της δραχμής έναντι του δολαρίου κατά 200% και της στερλίνας κατά 220% το 1949, στόχευε κυρίως στη βελτίωση των τιμών των εξαγωγών και όχι τόσο στην περικοπή των εισαγωγών. Η εισαγωγή μάλιστα ορισμένων βασικών αγαθών διευκολύνθηκε με επιδοτήσεις.

11. Κάτοας, Σπανιάκης (1983), σελ. 56-60, επίσης Γιαννιώτης σελ. 47-50.

το 15% της αξίας των προϊόντων. Στους πίνακες Φ50 και Φ100 κατατάχθηκαν τα υπόλοιπα είδη -εκτός αυτών που περιείχοντο στον πίνακα Α- που εισάγονταν είτε τοις μετρητοίς είτε με κατάθεση χρηματικών προκαταβολών που έφθανε και το 100% της αξίας CIF του αγαθού. Ο πίνακας Α περιείχε είδη πολυτελείας για τα οποία ίσχυαν περιοριστικότεροι όροι εισαγωγής.

Το 1959 οι πίνακες ανασυντάχθηκαν και κατέληξαν στους πίνακες βασικών και μη βασικών ειδών. Η πληρωμή εισαγωγών βασικών ειδών γινόταν κατά την παραλαβή του εμπορεύματος. Για τα κεφαλαιουχικά ίσχυαν πιστωτικές διευκολύνσεις ενώ για την εισαγωγή μη βασικών αγαθών έπρεπε να κατατεθεί ο δασμός και χρηματική προκαταβολή μέχρι 100% της τιμής CIF του προϊόντος επί δίμηνο, αφού είχε εκδοθεί άδεια εισαγωγής από τη σχετική επιτροπή. Εκτός από τους δασμούς επιβάλλονταν και πλήθος άλλων έμμεσων φόρων επί των εισαγομένων ειδών, όπως φόρος κύκλου εργασιών, φόρος πολυτελείας σε ορισμένα είδη, ειδικός φόρος κατανάλωσης και εισφορές υπέρ ΟΓΑ και Ταμείου Συντάξεων Εκτελωνιστών. Το 1960, θεσπίστηκε νέο δασμολόγιο που αποτέλεσε τη βάση για τις διαπραγματεύσεις της συμφωνίας σύνδεσης με την ΕΟΚ.

Παρά την υποτίμηση του 1953, τα μέτρα απελευθέρωσης των εισαγωγών, η αύξηση του εισοδήματος και η εξομάλυνση της οικονομικής ζωής είχαν σαν αποτέλεσμα την αύξηση των εισαγωγών κατά 21,4% στο διάστημα 1954-56, ενώ στο επόμενο διάστημα 1958-62 η αύξηση περιορίστηκε στο 5,2%.

Συμφωνία της Σύνδεσης με την ΕΟΚ και οι Εισαγωγές

Η συμφωνία των Αθηνών του 1961, βρήκε την ελληνική οικονομία προστατευμένη από ένα πλέγμα παρεμβατικών πολιτικών στις εισαγωγές, κυρίως δασμών, ποσοτικών περιορισμών και χρηματικών προκαταβολών. Η προβλεπόμενη σταδιακή κατάργηση των περιορισμών θα ήταν διαφορετική ανάλογα με την κατηγορία αγαθών που αφορούσε. Οι εισαγωγές διακρίθηκαν σε τρεις κατηγορίες: α) βιομηχανικά προϊόντα παραγόμενα στην Ελλάδα β) άλλα βιομηχανικά προϊόντα γ) γεωργικά προϊόντα. Οι δασμοί στις εισαγωγές της πρώτης κατηγορίας συμφωνήθηκε να καταργηθούν σταδιακά μέσα σε είκοσι δύο χρόνια. Η άμεση μείωση το Νοέμβριο του 1962 ήταν 5%. Η κατάργηση των δασμών στα προϊόντα της δεύτερης κατηγορίας θα γινόταν μέσα σε δώδεκα χρόνια με άμεση μείωση 10%. Σχετικά με την τρίτη κατηγορία, τα γεωργικά προϊόντα, η κατάργηση των δασμών θα πραγματοποιείτο μέσα σε είκοσι δύο χρόνια. Το ποσοστό μείωσης του δασμού για κάθε προϊόν χωριστά θα καθοριζόταν από το Συμβούλιο Σύνδεσης και μόνο αφού εφαρμοζόταν κοινή γεωργική πολιτική για κάθε προϊόν από την ΕΟΚ και η Ελλάδα δήλωνε έτοιμη να υιοθετήσει την κοινή αυτή πολιτική. Μέχρι όμως την ευθυγράμμιση της ελληνικής πολιτικής για τα αγροτικά προϊόντα αποφασίστηκε η σταδιακή κατάργηση των δασμών σε είκοσι δύο χρόνια για ορισμένα αγαθά όπως γαλακτοκομικά, κρέας, θρώσιμα λίπη, έλαια, ρύζι, ψάρια. Για προϊόντα όπως λαχανικά, όσπρια, φρούτα, φυτικά έλαια, καπνός, τα κυριότερα δηλαδή εξαγωγικά προϊόντα, αποφασίστηκε κατάργηση δασμών μέσα σε 12 χρόνια. Για τα υπόλοιπα προϊόντα η άρση των δασμών θα πραγματοποιείτο μετά από συμφωνία.

Αλλα σημεία σχετικά με την κατάργηση των περιορισμών στις εισαγωγές ήταν: 1) απαγορεύτηκε η επιβολή νέων δασμών ή η αύξηση των ήδη υπαρχόντων,¹² 2) συμφωνήθηκε η κατάργηση όλων των ποσοτικών περιορισμών σε εισαγωγές προερχόμενες από χώρες της ΕΟΚ, μέσα σε είκοσι δύο χρόνια, καθώς και η κατάργηση οιοδήποτε άλλου περιορισμού ισοδύναμου με ποσοτικό περιορισμό μέσα σε δώδεκα χρόνια, 3) η ελληνική Κυβέρνηση είχε το δικαίωμα να υποκαταστήσει κάθε μειούμενο ή καταργούμενο δασμό με ισοτίμηση αύξηση εμμέσου φόρου σε προϊόντα υποκατάστατα των εισαγωγών, 4) απαγορεύθηκε η υιοθέτηση νέων συναλλαγματικών ή συναφών περιορισμών σε πληρωμές για εισαγωγές από το εξωτερικό. Όσον αφορά το εμπόριο με τρίτες χώρες, η συμφωνία προέβλεπε σταδιακή εναρμόνιση των ελληνικών δασμών με το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο.¹³ Η μερική απελευθέρωση των εισαγωγών επηρέασε κατά +12,6% την αξία τους σε δολάρια, στο διάστημα 1963-67.

Αποτελεσματική προστασία

Η ονομαστική προστασία (t) ενός κλάδου, ισούται με την ποσοστιαία αύξηση που προκαλείται στην τιμή του παραγόμενου προϊόντος λόγω δασμών ή φορολογίας:

$$t = (p - p')/p \quad (1)$$

όπου p και p' είναι η ανά μονάδα τιμή προϊόντος με ή χωρίς δασμούς.

Η ονομαστική προστασία σε επίπεδο δασμού και φόρου επί των εισαγωγών δίδεται από τον τύπο:

$$t = (1 + \delta)(1 + \phi) - 1 \quad (2)$$

όπου δ είναι ο φόρος επί της αξίας στις εισαγωγές του αγαθού και ϕ είναι ο φορολογικός συντελεστής στις εισαγωγές μείον οι επιδοτήσεις. Αν όμως το προϊόν του κλάδου επιβαρύνεται και με έμμεσο φόρο, τότε η ονομαστική προστασία μειώνεται κατά το ποσοστό αυτού του φόρου και είναι ίση με,

$$t = (1 + \delta)(1 + \phi(1 - \phi_e)) - 1 \quad (3)^{14}$$

όπου ϕ_e είναι ο συντελεστής έμμεσης φορολογίας.

Η αποτελεσματική προστασία (g) που απολαμβάνει κάποιος κλάδος έχει να κάνει με την προστασία που παρέχεται στην προστιθέμενη αξία του κλάδου:

$$g = (v' - v)/v \quad (4)$$

όπου v' και v είναι η προστιθέμενη αξία με ή χωρίς προστασία αντίστοιχα.

12. Παρ' όλα αυτά συμφωνήθηκε η δυνατότητα επιβολής δασμών μέχρι 25% επί της αξίας σε βιομηχανικά προϊόντα που το 1958 δεν αντιστάσαν παρά μόνο το 10% των εισαγωγών της Ελλάδας από τις χώρες της ΕΟΚ.

13. Είκοσι δύο χρόνια προβλέπονταν για την εναρμόνιση των δασμών βιομηχανικών προϊόντων παραγομένων στην Ελλάδα και δώδεκα χρόνια για τα υπόλοιπα βιομηχανικά προϊόντα. Για τα γεωργικά, η εναρμόνιση θα γινόταν μετά την υιοθέτηση από την Ελλάδα της κοινής γεωργικής πολιτικής.

14. Κάτσος, Σπανός (1983).

Ο ορισμός της αποτελεσματικής προσφοράς λαβαίνει υπ' όψη τους δασμούς και τους φόρους που επιβάλλονται στις χρησιμοποιούμενες πρώτες ύλες ή ημικατεργασμένα προϊόντα. Μετά από κατάλληλους μετασχηματισμούς η εξίσωση (4) γίνεται:

$$g = (t - \sum_{i=1}^n a_i t_i) / (1 - \sum_{i=1}^n a_i) \quad (5)$$

όπου a_i η αξία της εισροής i και t_i η ονομαστική προσφορά του συντελεστή i . Ο τύπος (5) δείχνει ότι η αποτελεσματική προσφορά είναι αύξουσα συνάρτηση της ονομαστικής προσφοράς και φθίνουσα συνάρτηση της ονομαστικής προσφοράς των ενδιάμεσων εισροών. Όσο μεγαλύτερη είναι η προστιθέμενη αξία (παρονομαστής κλάσματος) τόσο μικρότερη η αποτελεσματική προσφορά.

Είναι προφανές ότι η αξιολόγηση της προστατευτικής πολιτικής σχετικά με τον τρόπο που παρεμβαίνει στη διάρθρωση της παραγωγικής δομής μιας χώρας, γίνεται με τη βοήθεια της αποτελεσματικής προσφοράς που απολαμβάνει κάθε κλάδος. Υψηλή αποτελεσματική προσφορά αποκαλύπτει πολιτική που τυχαία ή εσκεμμένα προσπαθεί να κάνει ελκυστική την παραγωγή προϊόντος, αυξάνοντας τα περιθώρια κέρδους. Η αποτελεσματική προσφορά έχει μετρηθεί σε κλαδικό επίπεδο για την ελληνική μεταποίηση από τους Κάτσο - Σπανάκη (1983). Για το 1961, έτος σύναψης της συμφωνίας με ΕΟΚ, βρήκαν ότι την υψηλότερη αποτελεσματική προσφορά απολάμβαναν οι κλάδοι ποτά, προϊόντα καπνού, υποδήματα, τα διάφορα προϊόντα (κυρίως παιδικά παιχνίδια), κλωστοϋφαντουργικά, προϊόντα από μη μεταλλικά ορυκτά εκτός από τσιμέντο, τα ενδύματα, οι εκδόσεις. Αρνητική ονομαστική και αποτελεσματική προσφορά είχαν οι κλάδοι ανόργανα χημικά, τσιμέντο και μηχανήματα. Επίσης αρνητική αποτελεσματική προσφορά λόγω υψηλής προσφοράς στις ενδιάμεσες εισροές παρουσιάζουν οι κλάδοι τρόφιμα, προϊόντα από δέρμα, τα ελαστικά-πλαστικά και τα βασικά μέταλλα. Η αποτελεσματική προσφορά για τη βιομηχανία στο σύνολό της ήταν χαμηλή.¹⁵ Παρατηρούμε επομένως για το 1961, ότι προστατεύθηκαν σε υψηλότερο βαθμό παραδοσιακοί κλάδοι και κλάδοι της ελαφριάς βιομηχανίας που είχαν και χαμηλό ποσοστό προστιθέμενης αξίας -εκτός του κλάδου των εκτυπώσεων.¹⁶

Υποκατάσταση εισαγωγών

Ως δείκτη εισαγωγικής διείσδυσης¹⁷ χρησιμοποιούμε την ποσοστιαία συμμετοχή των εισαγωγών M του τομέα ή κλάδου i , στη συνολική παραγωγή Q του τομέα ή κλάδου i , M_i/Q_i . Ως δείκτη υποκατάστασης ΥΕ ορίζουμε την ποσοστιαία μεταβολή του δείκτη εισαγωγικής διείσδυσης μεταξύ δύο περιόδων:

15. Αποτελεσματική προσφορά για τη βιομηχανία ήταν 8,2% κατά Corden και 15,9% κατά Belassa. (Κάτσο Σπανάκης (1983).

16. Από τους 19 κλάδους της μεταποίησης την υψηλότερη προστιθέμενη αξία (πάνω από 30% της τελικής τους αξίας) για το έτος 1961, είχαν οι εκδόσεις-εκτυπώσεις, τα μη μεταλλικά ορυκτά, τα μεταλλικά προϊόντα, οι μηχανές, τα ηλεκτρολογικά, τα μεταφορικά μέσα, ο κλάδος του φελλού-ξύλου, τα έπιπλα, τα ελαστικά-πλαστικά, το τσιμέντο και τα ανόργανα και οργανικά χημικά λιπάσματα. Τη χαμηλότερη προστιθέμενη αξία (κάτω του 20% της τελικής αξίας) είχαν τα τρόφιμα και τα ποτά.

17. Για εναλλακτικούς ορισμούς υποκατάστασης εισαγωγών, βλ. Πανεθιμιάση (1985).

$YE = \%(Mi/Qi)_1 - (Mi/Qi)_0$, όπου $_1$ και $_0$ είναι τα χρονικά διαστήματα 1958-62 και 1963-67, αντίστοιχα. Θετικές τιμές του δείκτη YE (θετική υποκατάσταση) εκφράζουν υποκατάσταση μέρους των εισαγωγών από εγχώρια παραγωγή, ενώ αρνητικές τιμές (αρνητική υποκατάσταση) αντανakλούν αδυναμία της εγχώριας παραγωγής να ικανοποιήσει την αυξημένη ζήτηση που στρέφεται σε μεγαλύτερες εισαγωγές.

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 3 του παραρτήματος, ο πρωτογενής τομέας χαρακτηριζόταν από σχετική αυτάρκεια καθώς το μέσο ποσοστό της εισαγωγικής διείσδυσης στην υπό εξέταση περίοδο ήταν 9%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη μεταποίηση ήταν 112,8% που εκφράζει την ανεπάρκεια της παραγωγής σε σχέση με τη ζήτηση. Οι κλάδοι της μεταποίησης με υψηλού βαθμού εισαγωγική διείσδυση ήταν οι κλάδοι της ένδυσης-υπόδησης, τα χημικά, ο κλάδος των βασικών μεταλλουργικών αντικειμένων εκ μετάλλου και των μεταφορικών μέσων. Ο κλάδος των τροφίμων-ποτών-καπνού είχε τη χαμηλότερη εισαγωγική διείσδυση. Στον πρωτογενή τομέα σημειώθηκε αρνητική υποκατάσταση εισαγωγών στην περίοδο 1963-67, σε σχέση με την περίοδο 1958-62 σαν επακόλουθο της μερικής απελευθέρωσης των εισαγωγών ενώ αντίθετα στη μεταποίηση σημειώθηκε θετική υποκατάσταση. Η εισαγωγική διείσδυση μεταξύ των δύο περιόδων αυξήθηκε (αρνητική υποκατάσταση) στους κλάδους των τροφίμων, των υφαντικών, της ένδυσης-υπόδησης, του ξύλου-επίπλων. Στους κλάδους των χημικών, του χάρτου-εκδόσεων, των μεταφορικών μέσων και των μη μεταλλουργικών ορυκτών σημειώθηκε θετική υποκατάσταση των εισαγωγών από εγχώρια παραγωγή. Το άθροισμα της αξίας της παραγωγής των κλάδων θετικής υποκατάστασης αντιπροσώπευε κατά μέσο όρο το 20% της αξίας της συνολικής παραγωγής της μεταποίησης. Επομένως, η πολιτική εκβιομηχάνισης μέσω υποκατάστασης των εισαγωγών, αν και είχε θετικά αποτελέσματα για το σύνολο του τομέα της μεταποίησης δεν επηρέασε ευνοϊκά το σύνολο της βιομηχανικής παραγωγής λόγω έλλειψης γενικότερου προγράμματος εκβιομηχάνισης που να στοχεύει στην αναδιάρθρωση της παραγωγικής δομής.¹⁸

IV. Εξαγωγές

Διάρθρωση των εξαγωγών

Για τις κυριότερες κατηγορίες εξαγομένων προϊόντων¹⁹ παρατηρούμε τα εξής από τον πίνακα 4: τα καπνά που κάλυπταν, κατά μέσο όρο, το 34,7% της συνολικής αξίας των εξαγωγών, ήταν το σπουδαιότερο εξαγωγικό προϊόν στο χρονικό διάστημα 1954-67. Η δεύτερη σε σπουδαιότητα κατηγορία εξαγωγών ήταν τα τρόφιμα, μετά οι πρώτες ύλες-ημικατεργασμένα προϊόντα, με μερίδια 28,1% και 17,6% αντίστοιχα στις συνολικές εισαγωγές (πίνακας 4 του παραρτήματος). Το χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής είχαν τα βιομηχανικά προϊόντα. Η συμμετοχή των τροφίμων-ποτών, των πρώτων υλών και των βιομηχανικών προϊόντων αυξάνε διαχρονικά σε βάρος του καπνού. Αξιοσημείωτη είναι η μετά το

18. Ο Πανεπιμετάσας (1985) σημειώνει: "...έλλειψη διαμόρφωσης μιας πολιτικής εκβιομηχάνισης που πέρα από τα στενά μικροοικονομικά κριτήρια θα απέδιδε στην αναδιάρθρωση της παραγωγικής δομής..."

19. Κατηγοριοποίηση από Τράπεζα της Ελλάδος

1965 επήρσια αύξηση της συμμετοχής των βιομηχανικών-βιοτεχνικών προϊόντων, αποτέλεσμα της πολιτικής εκβιομηχάνισης και της άρσης των εμποδίων στο εμπόριο με τις χώρες της ΕΟΚ.

Πολιτική επηρεασμού των εξαγωγών

Ανάλογα με την οικονομικο-πολιτική συγκυρία, το κράτος μπορεί να παρέμβει επηρεάζοντας τις εξαγωγές. Η ρύθμιση των εξαγωγών πραγματοποιείται με νομοθετικά, διοικητικά, τραπεζικά μέτρα ή διαδικασίες συναλλαγματικού, νομισματικού, χρηματοδοτικού, φορολογικού, δασμολογικού και ασφαλιστικού χαρακτήρα.²⁰ Η παρέμβαση του κράτους μπορεί να λάβει τη μορφή κινήτρων και ειδικών ενισχύσεων στις εξαγωγές, όπως χαμηλότοκα δάνεια και χρηματοδότηση παραγωγής και εξαγωγικού εμπορίου, επιστροφή δασμών, λοιπών φόρων και εξαγωγικών επιτοκίων. Ο περιορισμός των εξαγωγών πραγματοποιείται μέσω εξαγωγικών δασμών, ποσοτικών περιορισμών και ελέγχων με σκοπό την εξασφάλιση επάρκειας συγκεκριμένων αγαθών στο εσωτερικό μιας χώρας.

Μέχρι το 1949, που υποτιμήθηκε η δραχμή οι ελληνικές εξαγωγές αντιμετώπιζαν εντεινόμενο ανταγωνισμό λόγω της αύξησης των τιμών των σπουδαιότερων εξαγωγικών προϊόντων σε σχέση με τις τιμές του εξωτερικού. Η υποτίμηση ανέκοψε την πτωτική τάση των εξαγωγών που αυξήθηκαν κατά 2% το 1949 και κατά 19,7% το 1952. Λόγω της υποτίμησης η τιμή του σπουδαιότερου εξαγωγικού προϊόντος της Ελλάδας, των ανατολικών καπνών, καλυτέρευσε έναντι της τιμής των ανταγωνιστικών καπνών της Τουρκίας. Έτσι αυξήθηκε το μερίδιο των ελληνικών εξαγωγών στις ΗΠΑ, τον κύριο αγοραστή τότε των ελληνικών καπνών. Έως το 1950 στις ελληνικές εξαγωγές επιβάλλονταν τέλη και εισφορές για 18 προϊόντα. Η επιβάρυνση στις εξαγωγές προέρχονταν από δασμούς στις εξαγωγές που ίσχυαν και πριν από τον πόλεμο και εξυπηρετούσαν ταμειευτικούς σκοπούς. Το 1950, τα εξαγωγικά τέλη, που χαρακτηρίστηκαν συναλλαγματικές εισφορές, αναδιαμορφώθηκαν ώσπου το 1952 πήραν την τελική τους μορφή. Σύμφωνα με το νέο δασμολόγιο του 1958 τα τέλη περιορίστηκαν σε 4 προϊόντα χαρακτηριζόμενα ως πρώτες ύλες και διατηρήθηκαν καθ' όλη την διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου.

Η υποτίμηση του 1953 έδωσε ώθηση στις εξαγωγές βελτιώνοντας την τιμή προ-σφοράς τους στο εξωτερικό. Οι εισπράξεις σε δολάρια από εξαγωγές το 1954 αυξήθηκαν κατά 20,1% και κατά 28,3% το 1955, ενώ η μέση αύξηση της αξίας των εξαγωγών στην προηγούμενη περίοδο 1950-53, ήταν 12,8%. Η αύξηση της αξίας των εξαγωγών που αποτελούνταν βασικά από καπνό, βαμβάκι, σταφίδα και σταφύλια οφειλόνταν α) στη μείωση των τιμών των ελληνικών εξαγωγών σε ξένο συνάλλαγμα σε σύγκριση με τα προϊόντα που προέρχονταν από τον κυριότερο ανταγωνιστή της Ελλάδας, την Τουρκία β) στην αύξηση του εθνικού προϊόντος -μέση επήρσια αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος σε σταθερές τιμές ήταν 7% για το διάστημα 1950-53 και 6,2% για την περίοδο 1954-57 και την παράλληλη ανάπτυξη των χωρών της Δυτικής Ευρώπης στις οποίες είχαν στραφεί οι

20. Για τους τρόπους παρέμβασης του κράτους στις εξαγωγές για την Ελληνική περίπτωση για την περίοδο έως το 1977, βλ. Κονιστή-Μαρνιέρο (1977).

ελληνικές εξαγωγές. Τα θετικά αποτελέσματα της υποτίμησης εξανεμίστηκαν μετά το 1956 όταν η αύξηση των εξαγωγών έπεσε στο 1,5%. Επιπλέον, σαν αποτέλεσμα της υποτίμησης των εθνικών νομισμάτων της Τουρκίας και Ισπανίας το 1958, οι εισπράξεις από εξαγωγές μειώθηκαν κατά τα έτη 1959 και 1960.

Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια από μέρους της κυβέρνησης να προωθήσει τις εξαγωγές ήταν το 1954 με το νόμο²¹ "περί μέτρων ενισχύσεως της εξαγωγής βιομηχανικών και άλλων εγχωρίων προϊόντων". Ο νόμος αυτός καθιέρωνε σειρά από ενισχύσεις, επιστροφές δασμών και άλλων εισαγωγικών επιβαρύνσεων στον εξαγωγέα. Παράλληλα με τη σύνδεση με την ΕΟΚ το 1962, πάρθηκε η δεύτερη σημαντική δέσμη μέτρων²² για την ενίσχυση του εξωτερικού εμπορίου. Επιπλέον οι εξαγωγές διευκολύνθηκαν με πληθώρα υπουργικών αποφάσεων της Νομισματικής Επιτροπής.²³ Τα μέτρα ενίσχυσης των εξαγωγών που ίσχυαν μετά το 1962 διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες: α) επιστροφές εισαγωγικών δασμών και λοιπών φόρων επί των εισαγομένων πρώτων υλών και καυσίμων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή εξαγομένων αγαθών. Ακόμη, επιστρέφονται οι εισφορές υπέρ ΟΓΑ και ο φόρος σε μισθούς και ημερομίσθια β) άδειες ατελούς εισαγωγής πρώτων υλών που χρησιμοποιούνταν στην παραγωγή εξαγωγών γ) σύστημα απαλλαγών και εκπτώσεων από επιβαρύνσεις για επιχειρήσεις που εξάγουν τα προϊόντα τους δ) διευκολύνσεις για δημιουργία και επέκταση επιχειρήσεων με εξαγωγικό προσανατολισμό. Η ενίσχυση των παραγωγικών επενδύσεων συνδυάστηκε με τον εξαγωγικό χαρακτήρα της επιχείρησης. Ειλενοϊκοί όροι χρηματοδότησης για πιστωτικές διευκολύνσεις, στις εξαγωγικές επιχειρήσεις. Ως αποτέλεσμα της ενίσχυσης των εξαγωγών, η αξία τους σε δολάρια αυξήθηκε κατά 13,6% στο διάστημα 1963-67, έναντι 2,1% στο διάστημα 1958-62 (πίνακας 1 παραρτήματος).

Ελεγχος αιτιότητας μεταξύ μεγέθυνσης και εξαγωγών

Η σχέση αιτιότητας μεταξύ μεγέθυνσης του προϊόντος και του ποσοστού αύξησης των εξαγωγών ερευνήθηκε με τη γνωστή μέθοδο Granger (1969) και με τη βοήθεια του κριτηρίου Akaike (1974). Σύμφωνα με τον Granger η μεγέθυνση του προϊόντος προκαλεί την αναλογική αύξηση των εξαγωγών αν η τρέχουσα αύξηση του προϊόντος μπορεί να εξηγηθεί καλύτερα με τη χρησιμοποίηση των πληροφοριών που παρέχουν οι αναλογικές αυξήσεις των εξαγωγών που είχαν σημειωθεί στο παρελθόν. Για να διαπιστωθεί κάτι τέτοιο θα πρέπει να εκτιμήσουμε τις εξής παλινδρομήσεις, υπό την προϋπόθεση ότι οι χρονοσειρές που χρησιμοποιούμε είναι στάσιμες:

$$\Delta \log Y_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i \Delta \log Y_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_i \Delta \log X_{t-i} + u_t \quad (1)$$

21. Νόμος 2861/1954.

22. Νόμος 4231/1962 "περί μέτρων σφοδρών της στην ανάπτυξη του εξαγωγικού εμπορίου".

23. Για μια αναλυτική περιγραφή των νόμων και αποφάσεων εγκυκλίων κλπ που επηρέασαν τις εξαγωγές, δες Βαρουχάκη (1964).

$$\Delta \log X_i = \sum_{j=1}^n \Delta \log Y_{ij} + \sum_{j=1}^n \delta_j \Delta \log X_{ij} + v_i \quad (2)$$

όπου Y και X είναι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) σε σταθερές τιμές και οι εξαγωγές σε δολάρια αντίστοιχα. Με Δ και $\log$ συμβολίζεται η ετήσια διαφορά και ο λογάριθμος αντίστοιχως, u_i , v_i είναι τα στοχαστικά, μη αυτοσυσχετιζόμενα, με μηδενικό μέσο όρο και σταθερή διακύμανση σφάλματα και j είναι ο αριθμός των χρονικών υστερήσεων. Οι ποσοστιαίες ετήσιες μεταβολές στις εξαγωγές προκαλούν τη μεγέθυνση του ΑΕΠ αν η υπόθεση,

$H_01: \beta_j = 0$, για κάθε $j = 1, 2, \dots, n$, μπορεί να απορριφθεί.

Αντίθετα, η μεγέθυνση του προϊόντος προκαλεί την ποσοστιαία αύξηση στις εξαγωγές, αν η υπόθεση,

$H_02: \gamma_j = 0$, για κάθε $j = 1, 2, \dots, n$, μπορεί να απορριφθεί. Η απόρριψη ή όχι της υπόθεσης μπορεί να γίνει με το γνωστό έλεγχο της στατιστικής F .

Η χρησιμοποίηση του κριτηρίου Akaike απαιτεί και την εκτίμηση των αυτοπαλίνδρομων σχέσεων:

$$\Delta \log Y_i = \sum_{j=1}^n \alpha_j \Delta \log Y_{ij} + e_i \quad (3)$$

$$\Delta \log X_i = \sum_{j=1}^n \gamma_j \Delta \log Y_{ij} + \eta_i \quad (4)$$

όπου e_i , η_i στοχαστικά σφάλματα με τις πιο πάνω αναφερθείσες ιδιότητες. Αν η τιμή του κριτηρίου Akaike που λαμβάνεται από την εκτίμηση της (3) είναι μεγαλύτερη από την τιμή του κριτηρίου που λαμβάνεται από την εκτίμηση της (1) τότε δεχόμαστε ότι οι ποσοστιαία αύξηση στις εξαγωγές προκαλεί τη μεγέθυνση του προϊόντος. Το αντίθετο ισχύει αν η τιμή του κριτηρίου Akaike από την (4) είναι μεγαλύτερη από την τιμή του κριτηρίου από τη (2).

Για να βρούμε την κατεύθυνση της αιτιότητας μεταξύ ποσοστιαίας αύξησης του ΑΕΠ και εξαγωγών, εκτιμήσαμε τις σχέσεις (1), (2), (3) και (4) για την περίοδο 1948-67, με έως τρεις ετήσιες χρονικές υστερήσεις για κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή. Τα αποτελέσματα των ελέγχων αιτιότητας για τις εκτιμήσεις που είναι απαλλαγμένες από πρώτου και ανώτερου βαθμού αυτοσυσχέτιση παρατίθενται στον πίνακα 7 του παραρτήματος. Παρατηρούμε ότι σύμφωνα με τις τιμές των στατιστικών ελέγχων F , η υπόθεση H_01 μπορεί να απορριφθεί, ενώ η υπόθεση H_02 δεν μπορεί να απορριφθεί. Άρα υπάρχει σχέση αιτιότητας κατά Granger από το $\Delta \log Y$ στο $\Delta \log X$ και όχι αντίστροφα. Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνεται και με τη βοήθεια του κριτηρίου Akaike. Παρόμοια έρευνα για την αιτιώδη σχέση μεταξύ μεγέθυνσης του προϊόντος και ποσοστιαίας μεταβολής του εμπορικού ελλείμματος

τος (X-M) έδειξε ότι η μεγέθυνση του προϊόντος προκάλεσε τις μεταβολές στο εμπορικό έλλειμμα και όχι το αντίστροφο, για την ίδια χρονική περίοδο.

Επομένως, η μεγέθυνση του ΑΕΠ συνέβαλε στην αύξηση των εξαγωγών, καθώς και στη διεύρυνση της διαφοράς μεταξύ αξίας εξαγωγών και εισαγωγών και όχι το αντίστροφο. Αρα δεν μπορούμε να μιλάμε για πολιτική ανάπτυξης που στηρίχθηκε στην προώθηση των εξαγωγών χωρίς βέβαια να αποκλείουμε και την κάποια συμβολή των εξαγωγών στη μεγέθυνση του προϊόντος. Οι εξαγωγές δεν ήταν η κινητήριος δύναμη της μεγέθυνσης του προϊόντος κατά την υπό εξέταση χρονική περίοδο.

Εξαγωγική επίδοση

Για να εκτιμηθούν τα δυναμικά οφέλη από την αύξηση των εξαγωγών θα πρέπει να ερευνήσουμε τη σχετική πορεία των τομέων και κλάδων της οικονομίας. Σχετικά με το αποκαλυμμένο συγκριτικό πλεονέκτημα που στηρίζεται στο λόγο της αξίας εξαγωγών και εισαγωγών παρατηρούμε ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου 1958-67 (πίνακας 5 παραρτήματος). Η σχέση εξαγωγών προς εισαγωγές του πρωτογενή τομέα ήταν υπερδιπλάσια της σχέσης αυτής για τον τομέα της μεταποίησης. Η μείωση του παραπάνω λόγου για τη μεταποίηση και η αύξησή του για το δευτερογενή στην περίοδο 1963-67 ως προς την περίοδο 1958-62 μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα της προσπάθειας εκβιομηχάνισης. Για τους κλάδους της μεταποίησης παρατηρούμε ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα εντοπίζεται στον κλάδο των τροφίμων-ποτών-καπνού του οποίου η αξία των εξαγωγών έφτανε το 413,9% της αξίας των εισαγωγών, κατά μέσο όρο. Οι υπόλοιποι κλάδοι της μεταποίησης ήταν ελλειμματικοί με πολύ χαμηλά ποσοστά εξαγωγών ως προς τις εισαγωγές (πίνακας 5 παραρτήματος), εκτός των υφαντουργικών που η αξία των εξαγωγών τους ήταν ίση με το 50,8% της αξίας των εισαγωγών. Η δομή του αποκαλυμμένου συγκριτικού πλεονεκτήματος (μειονεκτήματος) δεν μεταβλήθηκε μεταξύ των περιόδων 1958-62 και 1963-67.

Παρατηρώντας το δείκτη εξαγωγικής επίδοσης ή εξωστρέφειας, δηλαδή το λόγο X_i/Q_i όπου X_i , Q_i οι εξαγωγές του κλάδου ή τομέα i αντίστοιχα, διαπιστώνουμε ότι η εξαγωγική επίδοση του πρωτογενή τομέα χειροτέρευσε κατά την περίοδο 1963-67, ως προς την περίοδο 1958-62 (πίνακας 6 παραρτήματος). Αυτό οφείλεται στην αύξηση της πρωτογενούς παραγωγής που δεν συνοδεύτηκε από ανάλογη αύξηση των εξαγωγών. Η βελτίωση όμως της εξαγωγικής επίδοσης του κλάδου της μεταποίησης που έχει αρχίσει από το 1959, σχετίζεται αφ' ενός με την εφαρμογή του νόμου του 1959 για κίνητρα επενδύσεων σε εξαγωγικές βιομηχανίες, αφ' ετέρου στην εξάντληση της δυσμενούς επίδρασης της υποτίμησης του Τουρκικού και Ισπανικού νομίσματος ιδίως για τα υφαντουργικά και τον επεξεργασμένο καπνό και τέλος μετά το 1963 στη σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ και την ευκολότερη πρόσβαση στις ευρωπαϊκές αγορές. Για τους κλάδους της μεταποίησης, παρατηρούμε ότι οι κατ' εξοχήν εξαγωγικοί κλάδοι στην περίοδο 1958-67 ήταν των τροφίμων-ποτών-καπνού που εξήγαγε, κατά μέσο όρο το 60% της παραγωγής,

των υφαντουργικών με εξαγωγική επίδοση 32,6% και ο κλάδος των χημικών με 10,3%.²⁴ Οι κλάδοι των τροφίμων-ποτών-καπνού, των υφαντουργικών, των μη μεταλλικών ορυκτών, των βασικών μεταλλουργικών-μηχανημάτων και των μεταφορικών μέσων βελτίωσαν την εξαγωγική τους επίδοση στην περίοδο 1963-67. Η εξαγωγική επίδοση των υπολοίπων κλάδων, δηλαδή ένδυσης-υπόδησης, ξύλου - επίπλων, χάρτου και χημικών χειροτέρευσε.

Συμπεραίνουμε ότι ενώ κλάδοι της βαριάς βιομηχανίας βελτίωσαν την εξαγωγική τους επίδοση, η κρατική παρέμβαση δεν μετέβαλε τη σχετική δομή της εξαγωγικής επίδοσης των κλάδων δεδομένου ότι τελικά βελτιώθηκε κυρίως η επίδοση των κλάδων που είχαν το προβάδισμα και στην αρχή της εξεταζομένης περιόδου.

V. Συμπεράσματα

Το ελληνικό εθνικό προϊόν και εξωτερικό εμπόριο αναπτύχθηκαν με υψηλούς ρυθμούς κατά την α' μεταπολεμική περίοδο, μέσα σ'ένα γενικότερο ευνοϊκό διεθνές κλίμα. Η σχέση εμπορίου και οικονομικής μεγέθυνσης διαμορφώθηκε στα πλαίσια έντονης κρατικής παρέμβασης που στόχευε αρχικά στον περιορισμό του ελλείμματος, στην αύξηση των εσόδων του κράτους αλλά και στην υποκατάσταση των εισαγωγών και την προώθηση των εξαγωγών αργότερα.

Η υποκατάσταση των εισαγωγών δεν ήταν επιτυχής, διότι ενώ προβλήθηκε ως ενδιάμεσος αναπτυξιακός στόχος δεν εντάχθηκε σ'ένα γενικότερο πρόγραμμα εκβιομηχάνισης. Τα μέτρα που ελήφθησαν ήταν ευκαιριακά, αποσπασματικά και μικροοικονομικού χαρακτήρα. Η πολιτική υποκατάστασης είχε θετικά αποτελέσματα για τους κλάδους των χημικών, χάρτου-εκδόσεων, των μεταφορικών μέσων και των μη μεταλλουργικών ορυκτών που αντιπροσώπευαν το 1/5 της παραγωγής της μεταποίησης. Στους υπόλοιπους κλάδους καθώς και στην πρωτογενή παραγωγή σημειώθηκε αρνητική υποκατάσταση. Η έλλειψη γενικότερου αναπτυξιακού σχεδιασμού είχε σαν αποτέλεσμα τη μη προώθηση της έρευνας, των νέων τεχνολογιών και την απουσία νέων κλάδων παραγωγής. Αντίθετα ευνοήθηκαν με υψηλή αποτελεσματική προστασία παραδοσιακοί κλάδοι όπως των ποτών, καπνού, κλωστούφαντουργικών, υποδημάτων που όμως δεν συνέβαλαν στη δημιουργία ισχυρών οικονομιών κλίματος.

Οι εξαγωγές χρηματοδοτήθηκαν και υποστηρίχθηκαν σε όλα τα στάδια παραγωγής και εμπορίας τους. Δείξαμε όμως με τη βοήθεια ελέγχων αιτιότητας ότι οι εξαγωγές δεν προκάλεσαν τη μεγέθυνση του προϊόντος, συνέβη μάλιστα το αντίθετο. Αρα οι εξαγωγές δεν αποτέλεσαν μοχλό οικονομικής μεγέθυνσης, όπως συνέβη σε άλλες χώρες κυρίως της νοτιοανατολικής Ασίας.

Η ενίσχυση και προστασία της εγχώριας παραγωγής προξένησε μόνιμες στρεβλώσεις όπως δημιουργία μονοπωλίων με υψηλό κόστος λειτουργίας και χαμηλή ποιότητα προϊόντων. Ο τομέας της μεταποίησης δεν κατάφερε να απορροφήσει το πλεονάζον εργατικό δυναμικό του πρωτογενή τομέα που διοχετεύθηκε στις υπηρεσίες και στις αγο-

24. Για το έτος 1966, οι δύο πρώτοι σε εξαγωγική επίδοση κλάδοι που η παραγωγή τους ανήρχετο στο 38% της συνολικής παραγωγής της μεταποίησης, εξήγαγαν το 43% των συνολικών εξαγωγών.

ρές εργασίας ξένων χωρών. Ο πρωτογενής τομέας, χαρακτηριζόμενος από σχετικά χαμηλή εισαγωγική διείσδυση και μικρή εξωστρέφεια, είχε το συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τη μεταποίηση. Παρ' ότι η διάρθρωση των εισαγωγών και εξαγωγών μεταβλήθηκε κατά τη διάρκεια της εξεταζομένης περιόδου, το συγκριτικό πλεονέκτημα δεν μετατοπίστηκε μεταξύ των τομέων ούτε μεταξύ των κλάδων της μεταποίησης. Από την άλλη, η διόγκωση του εμπορίου δεν συνετέλεσε στη δημιουργία δυναμικών οφελών τέτοιας έκτασης ώστε να μεταβληθούν η διάρθρωση της παραγωγής, οι παραγωγικές διαδικασίες και δυνατότητες. Επομένως, παρά την υψηλού βαθμού κρατική παρέμβαση στις διεθνείς συναλλαγές κατά την α' μεταπολεμική περίοδο, το διεθνές εμπόριο δεν αποτέλεσε κινητήριο δύναμη για την οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη της χώρας. Αντίθετα τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία του χρόνιου εμπορικού ελλείμματος που διαγωνίζεται έως τις μέρες μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Akaike, H. A., *"A New Look at the Statistical Model Identification"*, IEEE, Transactions on Automatic Control, 1974.
- Βαρουχάκης, Ζ., *Η Ενίσχυσις των Εξαγωγών εις την Ελλάδα*, Οικονομική Βιβλιοθήκη Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών, Αθήνα, Απρίλιος 1964.
- Γουδή, Μ., *Η Αναπροσαρμογή της Τιμής του Συναλλάγματος*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1953.
- Γουδή, Μ., *Παρατηρήσεις επί του προβλήματος των εξαγωγών μετά την αναπροσαρμογή*, Αθήνα 1950.
- Chacholiades, M., *Principles of International Economics*, N.Y., Mc Graw-Hill, 1981.
- Chen, Z., *"Long Run Equilibrium in a Dynamic Heckscher-Ohlin Model"*, Canadian-Journal of Economics, vol 25, no4, Nov. 1992.
- Dollar, D., *"Technological Innovation, Capital Mobility and the Product Cycle in North-South Trade"*, American Economic Review, vol. 76, no1, March 1986.
- Ερευνα επί της Εξελίξεως των Εισαγωγών*, Επιτροπή Ερεύνης και Οργάνωσης Οικονομικού Προγραμματισμού, Αθήνα, 1959.
- Findlay, R., *"The State of Development Economics"* Basil Blackwell, 1990.
- Francois, J.F., *"Increasing Returns due to Specialization, Monopolistic Competition and Trade in Producer Services"*, Canadian Journal of Economics, vol. 23, Feb. 1990.
- Gerakis A., H. Wald *"Economic Stabilization and Progress in Greece, 1953-61"*, IMF Staff Papers, March 1974.
- Graham F., *Some Aspects of Protection further Considered*, Quarterly Journal of Economics, vol 37, Feb. 1923.
- Granger, C.W.J., *"Investigating Causal Relationships by Econometric Models and Cross Spectral Methods"*, Econometrica, July, 1969.

- Grossman, G.M., E. Helpman "Comparative Advantage and Long-run Growth", American Economic Review, vol. 80, no 4, Sept. 1990.
- Haberler, G., *International Trade and Economic Development in J.D. Theberge (editor)*, Economics of Trade and Development, N.Y. Willen 1968 και στ .
- Κ. Βαΐτσος, Α. Μητσός (επιμέλεια), *Διεθνής Οικονομική, Σύγχρονα Θέματα*.
- Κάτσος, Γ., Ν.Σπανάκης, *Βιομηχανική Προστασία και Ενταξη*, ΚΕΠΕ, Αθήνα, 1983.
- Κονιστής, Κ., Σπ. Μαρνιέρος, *Ρύθμιση Εξωτερικού Εμπορίου*, Τόμος Ι, ΙΙ, Αθήνα 1977.
- Κυρκιλίτης, Α., *Η Χρηματοδότηση του Ελληνικού Εξαγωγικού Εμπορίου*, Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας, Αθήνα 1966.
- Lucas, R.E. "On the Mechanics of Economic Development", Journal of Monetary Economics, Vol 22, no 1, July 1988.
- "Προβλήματα του Ισοζυγίου Πληρωμών της Ελλάδος" Εθνική Τράπεζα Ελλάδος και Αθηνών, Διευθυνσις Εξωτερικού Εμπορίου, Αθήναι 1958.
- Πανεθυμιτάκης, Α., *Η Μέτρηση της Υποκατάστασης των Εισαγωγών: Παραδοσιακοί Δείκτες και Δύο Νέες Προτάσεις*, Ελληνική Εμπειρία 1958-76, ΚΕΠΕ, Αθήνα 1985.
- Πολυμερόπουλος Λ.Π., *Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα και η Ελλάς*, Αθήνα 1961.
- Solow, R., "A Contribution to the Theory of Economic Growth" Quarterly Journal of Economics, vol. 70, Feb. 1956.
- Sodersten Bo, *International Economics*, Macmillan, 1980.
- Stiglitz, J.E., H. Uzawa, (editors), *Readings in Modern Theory of Economic Growth*, Cambridge, MIT Press, 1969.
- Takayama, A., *Mathematical Economics*, Cambridge Univ. Press, 1985.
- Τριάντη, Σ.Γ., *Κοινή Αγορά και Οικονομική Ανάπτυξη: η Ελλάς και η ΕΟΚ*, ΚΕΠΕ, Αθήνα 1967.
- Vernon, R., "International Investment and International Trade in the Product Cycle", Quarterly Journal of Economics, vol. 80, 1966.
- Young, A., "Learning by Doing and the Dynamic Effects of International Trade" Quarterly Journal of Economics, Vol. 106, no 2, May 1991.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Εξαγωγές(Χ), Εισαγωγές(Μ) και ΑΕΠ
(%)

	Χ/ΑΕΠ	Μ/ΑΕΠ	Χ/Μ	Αύξηση		ΑΕΠ**
				Χ*	Μ*	
1950-53	5,3	15,0	35,3	12,8	-8,3	7,0
1954-57	8,1	18,3	44,4	14,1	21,4	6,2
1958-62	7,0	20,3	34,8	2,1	5,2	4,5
1963-67	7,0	20,0	35,0	13,6	12,6	7,4
1950-67	6,9	18,8	36,7	10,3	7,9	6,2

* εξαγωγές, εισαγωγές σε δολάρια.

** σε σταθερές τιμές 1970.

Πηγή: ΕΣΥΕ.

Πίνακας 2: % Σύνθεση των Εισαγωγών

	1954-58	1959-62	1963-67	1954-67
Τρόφιμα:	19,2	11,8	16,3	16,1
Πρώτες ύλες:	23,4	25,2	22,5	23,5
Καύσιμα-λιπαντικά:	11,2	9,3	7,2	9,2
Κεφαλαιουχικά:	14,7	21,4	25,0	20,3
Βιομηχανικά είδη κατανάλωσης:	24,4	27,4	28,1	26,6
Ναύλοι-διάφορα:	7,1	4,9	0,9	4,3
Σύνολο:	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Πίνακας 3: Εισαγωγική Διείδυση (M/Q) και Υποκατάσταση Εισαγωγών (ΥΕ)*

	% (M/Q)			ΥΕ
	1958-62	1963-67	1958-67	
Πρωτογενής Τομέας:	8,5	9,6	9,0	-1,1
Μεταποίηση:	114,7	110,8	112,8	3,9
Τρόφιμα-ποτά-καπνός:	12,2	16,5	14,4	-4,3
Υφαντικά:	61,9	66,5	64,2	-4,6
Ενδυση-υπόδηση:	538,2	997,7	768,0	-459,5
Ξύλο-έπιπλα:	63,5	68,4	44,0	-4,9
Χάρτης-εκδόσεις-εκτυπώσεις:	88,9	78,8	83,9	10,1
Χημικά:	129,5	116,4	123,0	13,1
Μη μεταλλουργικά ορυκτά:	25,2	23,0	24,1	2,2
Βασικά μεταλλουργικά-αντικείμενα εκ μετάλλου:	211,9	218,0	215,08	-6,1
Μεταφορικά μέσα:	632,3	426,6	529,5	-205,7

* Q : παραγωγή τομέα ή κλάδου.

ΥΕ: Δείκτης Υποκατάστασης Εισαγωγών $ΥΕ = \%(M/Q)_1 - (M/Q)_0$, όπου περίοδος $_1$ και $_0$ είναι τα χρονικά διαστήματα 1958-62 και 1963-67, αντίστοιχα.

Πηγή: ΕΣΥΕ και Εθνικοί Λογαριασμοί.

Πίνακας 4: % Σύνθεση των Εξαγωγών

	1954-58	1959-62	1963-67	1954-67
Τρόφιμα-ποτά:	26,8	28,1	29,4	28,1
Καπνός:	39,7	32,6	34,5	34,7
Πρώτες ύλες-ημικατεργασμένα προϊόντα:	17,1	21,5	12,5	17,6
Βιοτεχνικά-βιομηχανικά:	2,8	4,9	10,7	6,3
Λοιπά είδη:	16,6	12,9	12,9	13,3
Σύνολο:	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Πίνακας 5: Αποκαλυμμένο Συγκριτικό Πλεονέκτημα

% (X/M)

	1958-62	1963-67	1958-67
Πρωτογενής Τομέας:	124,4	63,9	94,2
Μεταποίηση:	22,2	31,2	26,7
Τρόφιμα-ποτά-καπνός:	363,1	453,9	413,9
Υφαντικά:	48,8	52,5	50,8
Ενδυση-υπόδηση:	0,0	0,0	0,0
Ξύλο-έπιπλα:	0,9	0,4	2,0
Χάρτης-εκδόσεις-εκτυπώσεις:	4,6	6,1	5,4
Χημικά:	9,5	7,1	8,4
Μη μεταλλουργικά ορυκτά:	3,5	8,2	5,8
Βασικά μεταλλουργικά-αντικείμενα εκ μετάλλου:	2,1	5,4	3,8
Μεταφορικά μέσα:	0,4	1,4	0,8

Πηγή: ΕΣΥΕ.

Πίνακας 6: Εξωστρέφεια της Πρωτογενούς Παραγωγής και Μεταποίησης

% (X/Q)

	1958-62	1963-67	1958-67
Πρωτογενής Τομέας:	10,6	6,1	8,4
Μεταποίηση:	25,6	34,2	29,8
Τρόφιμα-ποτά-καπνός:	44,3	74,9	59,6
Υφαντικά:	30,2	34,9	32,6
Ενδυση-υπόδηση:	0,0	0,6	0,3
Ξύλο-έπιπλα:	1,1	0,6	0,9
Χάρτης-εκδόσεις-εκτυπώσεις:	4,1	4,8	4,5
Χημικά:	12,3	8,3	10,3
Μη μεταλλουργικά ορυκτά:	0,9	1,9	1,4
Βασικά μεταλλουργικά-αντικείμενα εκ μετάλλου:	4,5	11,8	8,2
Μεταφορικά μέσα:	2,7	6,1	4,4

Πηγή: ΕΣΥΕ και Εθνικοί Λογαριασμοί

Πίνακας 7: Έλεγχος Αιτιότητας μεταξύ
Ποσοστιαίας Μεταβολής Εισοδήματος ($\Delta \log Y$)
και Ποσοστιαίας Μεταβολής Εξαγωγών ($\Delta \log X$)

Εξαρτημένη μεταβλητή: $\Delta \log Y_i$

Ανεξάρτητες μεταβλητές:

$\Delta \log X_i$	$\Delta \log Y_i$	F	Akaike	
Αριθμός χρονικών υστερήσεων			(1)	(3)
1	2	6.67**	-1.86*	-1.51
1	3	3.81**	-1.71	-1.51
2	3	5.47**	-1.76*	-1.38
2	3	3.56*	-1.60*	-1.38

Εξαρτημένη μεταβλητή: $\Delta \log X_i$

Ανεξάρτητες μεταβλητές:

$\Delta \log X_i$	$\Delta \log Y_i$	F	Akaike	
Αριθμός χρονικών υστερήσεων			(1)	(3)
1	2	0.61	-3.34	-3.47
2	2	0.93	-3.37	-3.47
1	3	0.06	-3.27	-3.39
2	3	0.29	-3.19	-3.39

Για τον έλεγχο της κατανομής F:

** : τιμή ελέγχου σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

* : τιμή ελέγχου σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 10%.

Για το δείκτη Akaike:

* : τιμή του δείκτη λαμβανομένου από την εκτίμηση του (1)
μικρότερη της τιμής του δείκτη που λαμβάνεται από την (3).